

Psychologie en marxisme in Mexico

Ian Parker

Ian Parker brengt verslag¹ uit van een heel ongewone conferentie.

In zijn analyse van de religie argumenteert Marx zoals welbekend dat het “religieuze wezen” niet teruggebracht kan worden tot het “menselijke wezen” of daardoor verklaard wordt. Marx bekritiseert die benaderingen die het wezen van de mens zien als iets onveranderlijk om het dan als iets vanzelfsprekend te beschouwen; als was het een abstractie “die in het afzonderlijke individu huist”. In plaats daarvan, zo stelt Marx, moet dit schijnbare wezen van de mens begrepen worden als “het geheel van de maatschappelijke verhoudingen” (<http://www.marxists.org/nederlands/marx-engels/1845/1845feuerbach.htm>). Dit elementaire beginsel van de marxistische benadering van de ontologie van de mens (de natuur van het ding dat het menselijke subject is) stelt de studie van de individuele psychologie voor grote problemen. De discipline van de psychologie, zoals die gelijktijdig met het kapitalisme ontstond, wil ‘het wezen van de mens’ onderzoeken en vastleggen; om diegene die er niet mee overeenstemmen eraan te passen of uit te sluiten. De psychologie maakt elk individueel menselijk wezen (wiens psychologie wordt gedacht als een abstractie “die in het afzonderlijke individu huist”) begrijpelijk voor de machthebbers.

De ideeën van de psychologie zijn tot de hele samenleving doorgedrongen en zijn nu geglobaliseerd. Voor individuen uit andere culturen is de westerse psychologie het model geworden om zichzelf te begrijpen. Deze psychologie maakt deel uit van de heersende ideologie en van het valse bewustzijn van een politiek-economisch systeem waarin iedereen moet geloven dat het normaal en natuurlijk is dat sommige individuen anderen uitbuiten. Psychologie

Waarom proberen uit te vissen hoe de puzzelstukken op het niveau van het individu in het grotere plaatje passen als alle stukken op maat lijken gesneden te zijn van de opvatting dat concurrentie en geweld universeel, “hard-wired” en onveranderlijk zijn?

is pure bourgeoisideologie, gecondenseerd in modellen van ontwikkeling, persoonlijkheid en psychische stoornissen. Psychologie wordt verpakt als ‘zelfhulp’ om aan jezelf aan je psychologie te werken zodat je begint te geloven dat aliënering je eigen probleem is en dat het jouw verantwoordelijkheid is om die kleine gevangenis van het zelf tot een gelukkiger plek te maken.

Vele marxisten hebben daarom de psychologie gemeden. Waarom proberen uit te vissen hoe de puzzelstukken op het niveau van het individu in het grotere plaatje passen als alle stukken op maat lijken gesneden te zijn van de opvatting dat concurrentie en geweld universeel, “hard-wired” en onveranderlijk zijn? Maar toch, we ervaren deze inhumane wereld via onze dagdagelijkse relaties met anderen, en we bestendigen hem door het idee te slikken dat er geen alternatief is omdat onze psychologie nu eenmaal zo is. En, als het we het niet meer kunnen verdragen en instorten, dan breekt al onze ellende en verdriet open op het niveau van het individuele. Het is daarom dat sommige marxisten werken als psychologen, en ze weten dat als zij dingen oplappen het ook hun taak is om mogelijkheden tot sociale verandering te onderzoeken en misschien ook om te begrijpen waarom mensen zich aan de macht hechten als soort van overlevingsstrategie. Dit werk houdt ook collectieve actie in waarbij duidelijk kan worden dat zowel de psychologie als het “Zelf” historische gegevenheden zijn en ondervraagd moeten worden. Hiertoe hebben sommige marxisten zich tot de

psychologie zelf gewend. Ze hebben getracht haar te begrijpen als een sleutelcomponent van het kapitalisme, om haar zo te interpreteren dat ze kan worden gewijzigd, zodat ze zichzelf zou kunnen veranderen.

Academische en professionele psychologen uit verschillende marxistische benaderingen van de psychologie kwamen begin augustus 2012 samen in de Universidad Michoacana de San Nicolás de Hidalgo in Morelia (Mexico) om te werken rond deze vragen tijdens de tweede Psychologie & Marxisme Conferentie (<http://www.teocripsi.com/>). Deze conferentie verwelkomde onder andere vertegenwoordigers van de Russische activiteittheorie, een traditie die ontstond in het kielzog van de Oktoberrevolutie die een open ruimte voor nieuwe ideeën had gecreëerd om het menselijk subject als een “geheel van sociale relaties” te zien. Mensen die zich bekennen tot andere versies van diezelfde traditie, de sociale therapie bijvoorbeeld – gegroeid uit revolutionaire praktijken van New York tot Ciudad Juárez — gingen in debat met onderzoekers van de Duitse historisch-materialistische school van de “*wetenschap van het subject*” en met hen die in de traditie van de *Frankfurter Schule* de freudiaanse psychoanalyse proberen om te vormen tot een marxistische theorie van het individu. Lacaniaans-psychoanalytische pogingen om aan te sluiten bij een of andere vorm van marxisme (of in sommige gevallen om het te proberen te vervangen) deelden het podium met hen die discussieerden over het werk van de radicale psychiater Frantz Fanon (de Lenin van Afrika zoals hij soms genoemd wordt) en zijn studie over hoe kolonialisme en racisme diep doordringen in het gekoloniseerde individu. Latijns Amerika is ook de plaats van de *bevrijdingspsychologie* geïnspireerd op de Braziliaanse bevrijdingstheorieën; en dit maakt elke

2ND
MARXISM

& PSYCHOLOGY
CONFERENCE

FACULTY OF PSYCHOLOGY
UNIVERSIDAD MICHOACANA
DE SAN NICOLÁS DE HIDALGO
MORELIA, MEXICO
AUGUST 9-11, 2012

Website:
<http://marxpsyconference.teocripsi.com/>

Submission deadline:
March 15, 2012

Early registration until:
June 15, 2012

Late registration until:
August 5, 2012

Contact:
marxpsyconference@gmail.com

Key-speakers include:

Guillermo Delahanty
Anup Dhar
Fernando González-Rey
Grahame Hayes
Lynne Layton
Raúl Páramo-Ortega
Lawrence Wilde

Other participants:

Raquel Guzzo
Lois Holzman
Gordana Jovanovic
Athanasios Marvakis
Hans Skott Myhre
Ian Parker

abstracte discussie over individuele verandering vrijwel onmogelijk, want om marxistisch te zijn moet psychologie de vorm van “actie-onderzoek” aannemen waardoor academisch werk deel van de werkelijke wereld wordt.

Op verschillende wijzen, doelbewust en ondanks zichzelf, was de conferentie geen louter academische conferentie. De realiteit van het leven in Mexico zou dat onmogelijk hebben gemaakt. De organisatoren maakten dit vanaf het begin duidelijk. De opening van de conferentie was een Purépecha-ceremonie geleid door vertegenwoordigers van de stad Cherán; een ceremonie die de universiteitsautoriteiten liever niet hadden zien plaatsvinden en die de situatie nog meer beladen maakte. De staat Michoacán komt ongeveer overeen met het voormalige grondgebied van het pre-Spaanse Purépecha en er zijn verschillende gemeenschappen die nog steeds de oorspronkelijke taal spreken. Vandaag

wordt deze taal, erfenis van de collectieve strijd tegen de conquistadores, ingezet tegen het neoliberale kapitalisme.

Michoacán is ook de thuisbasis van *La Familia Michoacana*, één van de meest machtige Mexicaanse drugkartels. Na de recente verkiezingsoverwinning van de PRI (Partido Revolucionario Institucional), gesteund door *La Familia*, sloot het kartel een (ongemakkelijk) informeel bestand met de overheid. Cherán, een stad van ongeveer 16.000 inwoners hoog in de bergen van West-Michoacán, was het toneel van illegale houtkap en moordpartijen waarbij *La Familia* betrokken was en waartegen de politie en het leger tot voor april 2011 niets ondernam. Vrouwen van Cherán namen de macht in eigen handen, gijzelden enkele houtvesters, staken hun vrachtwagens in brand en zetten blokkades op. Tot op de dag van vandaag vormt de stad samen met andere omliggende dorpen een zichzelf besturende, autonome gemeenschap. De

federale veiligheidstroepen mogen de stad niet in, vrijwilligers bemannen de verdedingsposten en de besluitvorming gebeurt in volksvergaderingen.

Vandaag is Cherán, ooit opgestaan tijdens de Mexicaanse revolutie, de voorhoede van het verzet van de inheemse volkeren. De Mexicaanse grondwet definieert de staat als “pluricultureel” en, in antwoord op de Zapatistabeweging (een van de blijvende zichtbare successen van de beweging in heel Mexico) werd in 2001 een federale wet aangenomen die de inheemse bevolking autonomie geeft over de natuurlijke rijkdommen en over de rechterlijke macht. De leiding van de stad is niet geïnteresseerd in de marketing en het verhogen van de naamsbekendheid van de stad (de verkoop van Cherán-honing zou een optie zijn); tot de consternatie van sommige hervormers die Cherán zelfvoorzienend zouden willen zien worden. Een economie waarin ongeveer één derde van de bevolking naar de Verenigde Staten gaat werken om geld naar huis te sturen (en terug te keren met ideeën over *zelfmanagement*, *competiviteit* en *success*, verenigbaar met het slechtste van de westerse psychologie) dreigt de gemeenschap te corroderen. De deelnemers van de conferentie stelden dit als een actuele en pregnante politieke kwestie en maakten gretig gebruik van de conferentie om hun strijd te internationaliseren en om hun activisme in te zetten voor een andersoortige globalisering dan die van het kapitalisme. Dit betekent niet dat, alhoewel Cherán K’eri en haar leiderscollectief marxisten telt, de beweging op zich marxistisch is. Ze heeft banden met geen enkele politieke partij, maar de stadsraad verwelkomde wel de Nationale Vergadering van het *Autonomo Antikapitalistisch Verzet* (<http://elenemigo-comun.net/2012/06/autonomous-paths-converge-cheran/>). Op onze conferentie leerden de Cherán K’eri-kameraden over het marxisme en leerden wij van hen.

Een van de meest opvallende zaken op de conferentie was de actieve deelname van studenten. Studenten van de Universidad Michoacana zaten in de organisatie terwijl studenten van andere universiteiten uit Mexico deelnamen aan het congres. Van de 700 die de drukke parallelle sessies bijwoonden, waren de meerderheid jonge lokale activisten en radicalen die over activisme en politiek debat leerden.

De organisatie van de conferentie zocht aansluiting bij de lokale autonome bewegingen (zoals Cherán K'eri en #YoSoy132) eerder dan bij de bewegingen uit de *Casas del Estudiante* (de studentenhomes waarvan sommige partijgebonden zijn en waarvan de universiteit zogezegd een groot deel van haar budget besteed – in werkelijkheid slechts drie procent – en die de universiteit niet verdedigde toen de politie er binnen viel toen de studenten meer middelen eisten).² De studentenbeweging #YoSoy132, ontstaan in oppositie tegen de PRI, was uitgenodigd om deel te nemen aan de plenaire sessies en aan de slotzitting. De PRI, die tot voor 2000 meer dan 70 jaar in Mexico aan de macht was geweest, is er net in geslaagd de macht terug te veroveren (nationaal en in de staat van Michoacán; en daardoor ook in het bestuur van de universiteit en de professorenvakbond) na een niets ontziende en corrupte verkiezingscampagne.

Het verzet tegen de overduidelijk oneerlijke en gemanipuleerde verkiezingen begon in mei aan de Universidad Iberoamericana (een dure elite-universiteit waar de PRI-presidentskandidaat Enrique Peña Nieto zich veilig voelde). Het studentenprotest op de verkiezingsmeeting werd veroorzaakt door de PRI en de media (Televisa and TV Azteca, beiden berucht om onder één hoedje te spelen met de PRI) en werd afgedaan als “georkestreerd door buitenstaanders”. De Ibero-studenten reageerden met een video (“Video 131”) die ze op het internet plaatsten. Op die video toonden 131 studenten hun studentenkaart om te bewijzen dat zij wel degelijk studeren aan Universidad Iberoamericana en dus geen *externe* onruststokers waren. Dit kreeg navolging van sympathisanten die zichzelf identificeerden als “student 132”. Zo kreeg de studentenbeweging haar naam: “yo soy 132” (ik ben nummer 132) (<http://www.yosoy132media.org/>). In juli, net voor de Psychologie & Marxisme Conferentie, ging in Morelia de Zevende Interuniversitaire bijeenkomst van #YoSoy132 door. In alliantie met een aantal lectoren van de Universidad Michoacana (waaronder de organisatoren van de Psychologie & Marxisme Conferentie) kwam #YoSoy132 in het brandpunt van het open linkse politieke debat te staan en zorgde zo voor een bredere politieke uitdaging ten aanzien van de corruptie en het consumentisme. Als de sleutelbeteekenaar van Cherán “autonomie” is – met

democratie in de vorm van de volksvergadering als noodzakelijk onderdeel van de strijd – dan is “democratie” het basisbegrip dat #YoSoy132 drijft. #YoSoy132 geeft het begrip democratie vorm op verschillende manieren die effectief breken met zowel de bourgeois fake-democratie (het periodieke geatomiseerde ‘stemmen’ op ‘volksvertegenwoordigers’ op een markt van corrupte partijen) als de burgerlijke psychologie (het geatomiseerde individuele bestaan in de greep van de markt).

De sessies op de conferentie balanceerden tussen theorie en praktijk, en het feit dat dit plaatsvond in Morelia smeedde een link tussen de twee. De slotzitting van de conferentie, voorgezeten door Cherán K'eri en met interventies van #YoSoy132, draaide uit op hoogst merkwaardige, trage en carnavaleske subversie van de academische conventies: de uitgenodigde psychologen (mezelf inclusief) werden één voor één vervangen door studentenleiders die vanuit het publiek het podium opkwamen om de discussie verder te zetten. Er was toevallig meer tijd voor dit eerder chaotisch gebeuren omdat de plenaire zitting die de slotzitting vooraf moest gaan, afgelast was: de spreker was niet in Morelia geraakt omdat de autosnelweg van Mexico City geblokkeerd was door La Familia en er een militaire operatie aan de gang was om de snelweg vrij te maken.

Een academische conferentie, ook een over Psychologie & Marxisme, is een eerder beschermde ruimte. Voor diegene in die ruimte is de verleiding groot om *de echte wereld* te romantisieren, en om daarna in de terugblik de conferentie op haar beurt te romantisieren alsof het een *vrije ruimte* was geweest. Dag na dag werden we er evenwel aan herinnerd dat zelfs psychologen gevaarlijk kunnen zijn voor diegene die aan de macht zijn, en dat ze zelf ook in gevaar kunnen worden gebracht. Precies in de laatste slotzitting werd er een oproep gedaan om te eisen dat de autoriteiten de verdwijningen van drie gemeenschapspychologen van de stad Paracho in Michoacán serieus zouden nemen. De drie psychologen waren een maand ervoor naar Paracho gegaan om in de gemeenschap te werken tijdens een lokaal festival. De politie besteedde geen aandacht aan hun verdwijning en negeerde het bloed en de sporen van een gevecht in het hotel waar

ze verbleven (<http://nomasvictimas.org/abduction/>). Een petitie werd ondertekend en allerlei gemeenschaps- en psychologie-organisaties in Mexico en daarbuiten werden om steunbrieven verzocht. Een nationale betoging vond plaats begin september in Mexico City.

De surrealistische sfeer tijdens de slotsessie bereikte haar hoogtepunt toen de studenten “Yo Soy Ciento Treinta y Dos” scandeerden en Cherán K'eri de organisatoren feliciteerden omdat ze van het gebeuren een forum voor verandering hadden gemaakt; een forum waarbinnen verandering plaatsvond. Als er op de conferentie iets betekenisvol was gebeurd, dan kan het zijn dat er een beetje “psychologie” bij betrokken was, en op sommige manieren was marxisme deel van het gebeuren. Maar het meest radicale was precies het tegendeel van wat we van de psychologie als discipline weten en wat die zegt over onszelf. Het was een verzameling van verassende, collectieve gebeurtenissen; gebeurtenissen waarvoor marxisten vandaag geen pasklare antwoorden hebben, maar waarmee ze zich zullen moeten bezighouden opdat ooit sociale en individuele verandering (op lokaal, nationaal en internationaal niveau) aan elkaar gelinkt zouden worden in de revolutionaire strijd.

(Vertaling: Jan De Vos)

Noten:

¹ De oorspronkelijke Engelse versie is verschenen op 4 september 2012 online op: <http://socialistresistance.org/3891/psychology-and-marxism-in-mexico>

² *Noot van de vertaler:* Ian Parker verduidelijkt in een mail dat de organisatie van de conferentie zich waarschijnlijk niet richtte naar de “Casas del Estudiante” omdat die door verschillende linkse partijen gecontroleerd worden op een vrij dogmatische manier. Cherán K'eri en #YoSoy132 zouden meer openstaan voor verschillende vormen van oppositionele politiek (o.a. anarchistische stromingen).